

УДК 005.3: 631.1

*Малік Л.М.,
к.е.н., старший науковий співробітник
відділу розвитку підприємництва і кооперації,
ННЦ «Інститут аграрної економіки»*

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО УПРАВЛІННЯ ВИРОБНИЧОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Постановка проблеми. Реформування відносин власності в аграрній сфері економіки істотно вплинуло на всі сторони діяльності суб'єктів господарювання. Найсуттєвіших змін зазнала сфера управління, оскільки з'явилися нові суб'єкти управління, що призвело до появи різних форм підприємницької діяльності. Тому важливими є принципи та методичні підходи побудови сучасного ефективного механізму управління виробничою діяльністю сільськогосподарського підприємства як складної і динамічної системи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичним та методичним аспектам управління виробничою діяльністю сільськогосподарських підприємств присвячені дослідження багатьох провідних вітчизняних учених-економістів, зокрема І.А. Бланка [1-2], О.Є. Гудзь [4], Й.С. Завадського [7], В.К. Збарського [8], Ю.О. Лупенка [9], М.І. Маліка [10], В.Я. Месель-Веселяка [13], В.М. Опаріна [11], А.М. Поддєрьогіна [12], П.Т. Саблука [13], Г.М. Чорного [14], В.В. Юрчишина [15] та інших. Проте,

незважаючи на цінність проведених досліджень, на позитивні зрушення в управлінні виробничою діяльністю сільськогосподарських підприємств України, існує ще багато невирішених проблем. Зокрема, все ще зберігається тенденція щодо недооцінки ролі професійного менеджменту в ефективній організації виробничих процесів суб'єктів господарювання на селі.

Постановка завдання. Метою статті є узагальнення теоретичних і методичних аспектів управління виробничою діяльністю сільськогосподарських підприємств та формування структури економічного механізму управління підприємством з позиції розгляду капіталу як об'єкта управління.

Виклад основного матеріалу досліджень. Загалом управляти означає направляти діяльність кого-небудь і чого-небудь [5]. Управління – це процес впливу, спрямованого на прийняття рішень стосовно управляючих суб'єктів та управляючих об'єктів, які можна розглянути як певну сукупність [7]. Отже, управління – це, з одного боку, діяльність, яка спрямована на організацію виробництва з метою отримання економічного результату, а з іншого – сукупність органів управлінського апарату.

У діяльності сільськогосподарських підприємств ми розглядаємо управління як процес впливу на виробничі, майнові, фінансові відносини, їх організацію та реалізацію стратегічної політики господарюючого суб'єкта, спрямованої на результат. Крім того, управління можна визначити як сукупність усіх органів апарату управління сільськогосподарського підприємства та їх управлінських дій. Основною метою управління виробничою діяльністю є отримання прибутку, зростання ефективності та збереження і примноження капіталу підприємства.

Для ефективного управління виробничою діяльністю підприємств важливим є механізм, який визначає порядок формування виробничого потенціалу, джерел фінансування та інформаційного забезпечення.

Система управління виробничою діяльністю не залежить від форми власності і має суттєве значення для зростання ефективності як самої діяльності, так і використання ресурсного потенціалу підприємства. Разом зі змінами обсягів і темпів виробництва змінюються і джерела формування ресурсного потенціалу підприємств.

З методичної точки зору розглянемо управління як систему, що включає принципи, методи, прийоми та інструменти (рис. 1).

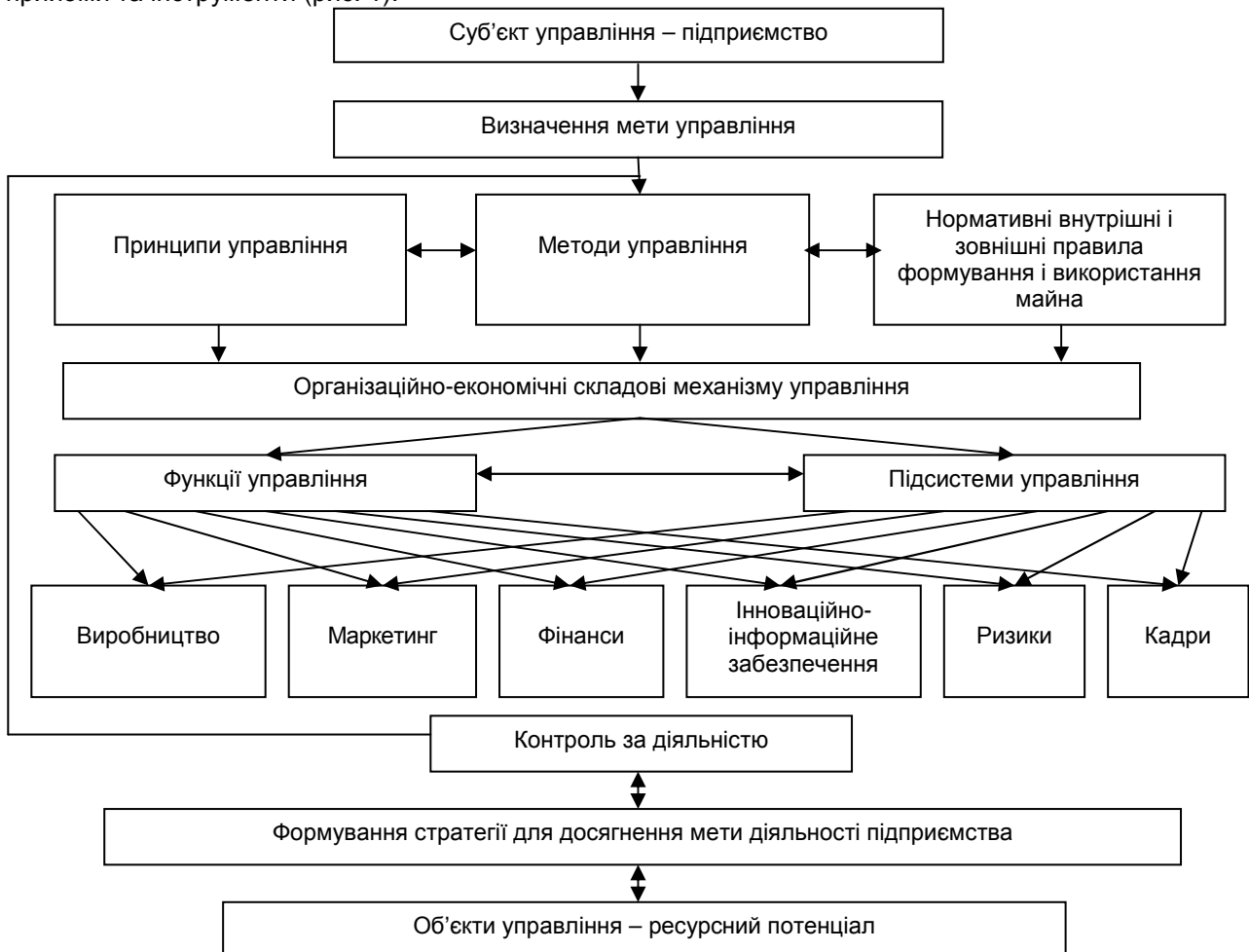

Рис. 1. Організаційно-економічна структура реалізації механізму управління підприємством

Джерело: розробка автора

Дана система формалізує механізм управління підприємством, що передбачає формування стратегії управління для досягнення поставленої мети, визначає функції та підсистеми управління, результати та наслідки виробничої діяльності, вплив менеджменту для досягнення результатів, затрати, пов'язані з виконанням управлінських функцій і критеріїв та нормативи, що дозволяють оптимізувати співвідношення між результатами управління та затратами на їх здійснення. Важливим елементом в системі управління підприємством є управління власністю, що включає менеджмент виробничої діяльності, менеджмент фінансового забезпечення та пов'язане із загальним управлінням і підпорядковане загальній економічній стратегії підприємства.

В ринкових умовах під дією зовнішніх і внутрішніх чинників система управління підприємством постійно зазнає змін. Ефективність діяльності підприємств залежить від рівня менеджменту. Так, підприємства, в яких менеджери не завжди вчасно реагують на вплив зовнішніх і внутрішніх чинників, можуть стати збитковими. Тому питанням менеджменту збитковості виробничої діяльності в сучасній економічній літературі приділяється значна увага [7; 14].

Для успішності виробничої діяльності необхідне достатнє забезпечення матеріальними ресурсами (основними і оборотними засобами), трудовими ресурсами, менеджерами та їх композиційне поєднання і визначення оптимальних обсягів.

У системі основних економічних ресурсів окремих господарюючих суб'єктів, що визначають темпи їх розвитку, важлива роль належить капіталу. Тому основну увагу слід приділяти управлінню капіталом як основної складової виробничої діяльності (рис. 2).

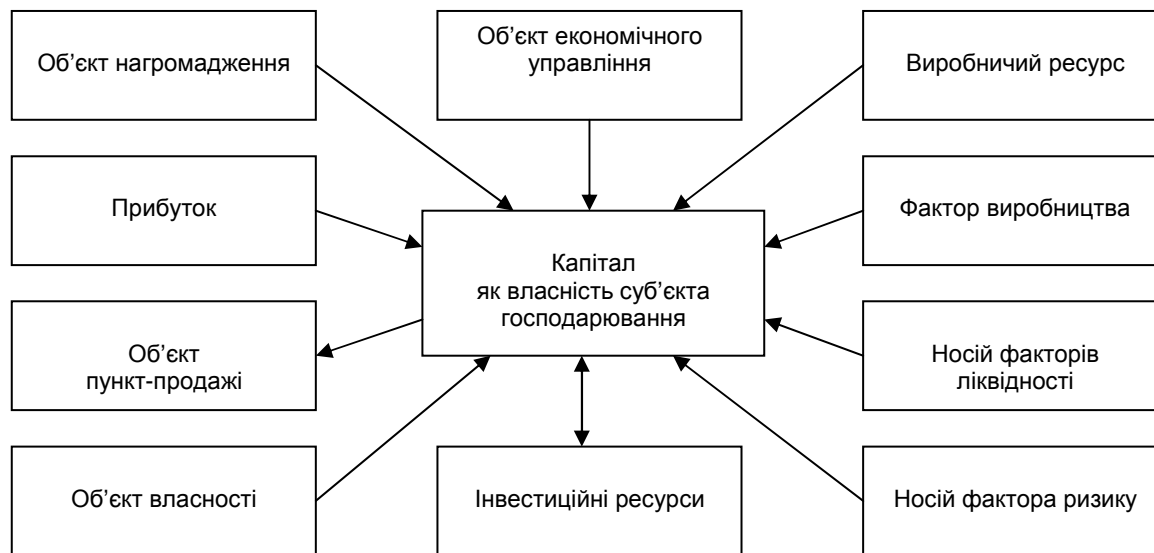

Рис. 2. Характеристики капіталу як об'єкта управління

Джерело: розробка автора

Капітал є економічною категорією, що означає основний, головний. Представники класичної політекономії (А. Сміт, Д. Рікардо) під капіталом розуміли нагромаджені запаси засобів виробництва, що призначаються для подальшого виробництва. В системі марксистського економічного вчення джерелом формування капіталу, на думку К. Маркса, виступає додаткова вартість, яка створена додатковою працею найманих працівників виробничої сфери. Звідси в економічному розумінні марксистів капітал виступав як виробничі відносини з приводу розподілу вартості, як вартість, яка створює нову вартість.

Сучасна економічна теорія управління капіталом базується на таких концепціях, як процес нагромадження капіталу, теорія обороту капіталу, теорія функціонування капіталу в системі факторів виробництва, теорія формування продуктивності і прибутковості капіталу, концепція структури та інші [6]. Проте, теорія і практика не мають універсального визначення капіталу, яке відповідало б як теорії, так і практиці і враховувало б відносини власності.

У теорії і методології недостатньо розроблені обґрунтування та рекомендації щодо визначення необхідного обсягу капіталу для здійснення виробничої діяльності, незалежно від того власний, позичений, залучений на правах оренди, але як такий, що має власника, менеджера і яким можна володіти, користуватися і розпоряджатися.

Важливими тенденціями розвитку управління є формування здатності організації до постійного відновлення, зростання значимості керування капіталом (матеріальним, грошовим, інтелектуальним), забезпечення стійкого розвитку, якісне вдосконалення інформаційної і комунікаційної бази керування

та інші. Тільки при врахуванні ролі і значенні управління діяльністю підприємством можна визначити економічну сутність механізму управління.

Управління виробничою діяльністю базується на капіталі як категорії, яка поєднує у вартісному виразі всі складові виробничої діяльності. Завдяки функціям управління здійснюється реалізація головного механізму системи управління як основної категорії управління, в якій об'єднуються методи, принципи та зміст управлінської діяльності.

Ресурсозабезпечення є підвалиною для функції управління підприємством. Функції управління під впливом структури ресурсного забезпечення як загальної категорії набувають особливих ознак.

Для виконання своєї функції управління використовує складові механізму системи управління. Це аналіз, планування, розподіл і контроль.

Взаємодія аналітичної та накопичувальної функцій управління охоплює дві підсистеми: управляючу і керовану. Управляюча включає органи і працівників апарату управління. Керована підсистема, або об'єкт управління включає всі структурні елементи (підрозділи) (рис. 3).

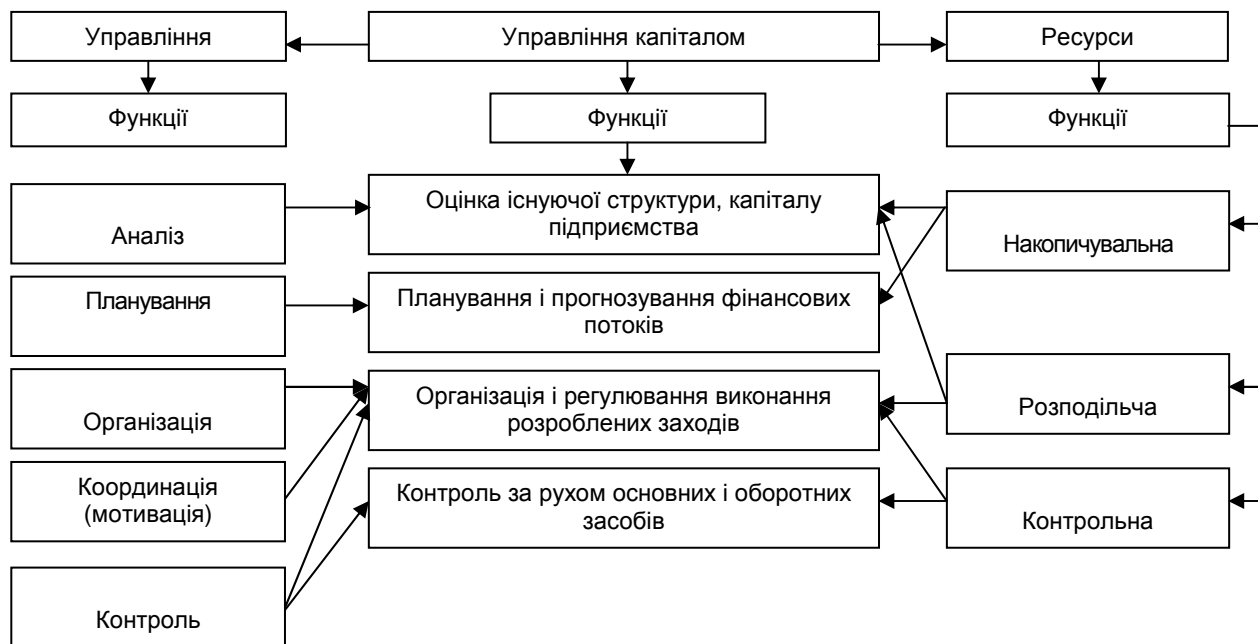

Рис. 3. Функції управління капіталом сільськогосподарських підприємств

Джерело: розробка автора

В системі економічного механізму управління можна виділити окремі підсистеми: правове регулювання, планування, організація і контроль [11, с. 55], [3, с. 56].

Жодне підприємство не може здійснювати виробничу діяльність без відповідного матеріального і фінансового забезпечення, що є майновою складовою підприємства.

При побудові економічного механізму управління основна увага зосереджується на таких функціях: планування, ресурсне забезпечення, організація, координація, мотивація, контроль, які постійно використовують менеджери (рис. 4).

Запропонована структура економічного механізму управління сільськогосподарськими підприємствами створює системну гармонійну єдність як засіб формування концепції управління капіталом та максимально ефективних стратегій організації виробничої діяльності сільськогосподарських підприємств і формування та збереження власності.

Управління сільськогосподарськими підприємствами спрямовується на досягнення таких цілей:

- збереження майнової цілісності підприємств;
- забезпечення максимального обсягу прибутку;
- забезпечення економічного розвитку аграрного підприємства;
- забезпечення інвестиційної та інноваційної діяльності, підвищення науково-технічного рівня виробництва;
- забезпечення конкурентоспроможності виробництва сільськогосподарської продукції.

На виробничу діяльність підприємства, його структуру управління впливають як зовнішні, так і внутрішні чинники. До зовнішніх відноситься насамперед створене державою підприємницьке середовище, яке забезпечує умови діяльності сільськогосподарського підприємства.

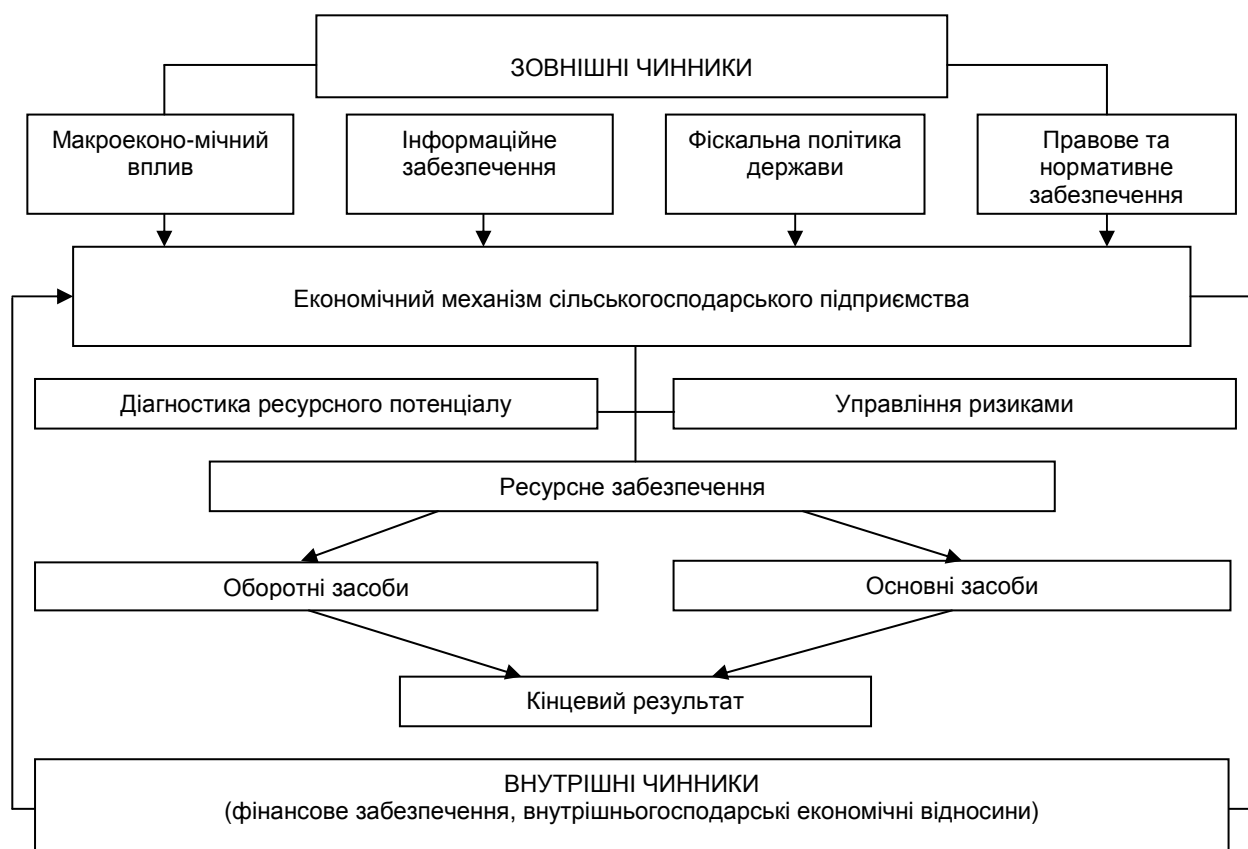

Рис. 4. Структура економічного механізму управління сільськогосподарськими підприємствами

Джерело: розробка автора

Внутрішніми чинниками, що безпосередньо впливають на виробничу діяльність підприємства та систему управління є форма власності сільськогосподарського підприємства, менеджмент, напрями виробництва, маркетинг, участь у соціальних програмах тощо [4, с. 72-76].

Внутрішні чинники відіграють визначальну роль у формуванні ресурсного забезпечення для безперебійної роботи підприємства та ефективного використання капіталу як власності (табл. 1).

Таблиця 1

Принципи управління власністю в аграрних підприємствах

Принцип	Зміст принципу
Раціональності	Досягнення господарських цілей та ефективної діяльності підприємства
Відповідальності	Пошук та формування джерел відновлення майна, відповідальність за порушення прав власності, регламентів і норм
Превентивності	Постійний моніторинг стану використання майна та землі, орендної плати
Мотивації	Стимули за раціональне використання майна, ефективне використання капіталу
Компенсації	Відшкодування втрат майна як у виробничій, так і в соціальній сферах

Джерело: систематизовано автором

Процес управління сільськогосподарськими підприємствами повинен врахувати також специфіку аграрного виробництва, вплив природних факторів, склад і структуру виробничих витрат, особливості технологічного процесу, стан забезпеченості сільськогосподарською технікою тощо (рис. 5).

Важливою обов'язковою складовою в управлінні підприємств є проведення діагностики розвитку, яка передбачає здійснення повного аналізу за результатами господарської діяльності. Основними складовими економічної діагностики на основі аналізу можуть бути:

- оцінка фінансового стану та економічної стійкості підприємства;
- визначення забезпечення фінансовими ресурсами;
- оцінка динаміки ліквідності та платоспроможності підприємства;
- ефективність використання ресурсів;
- оцінка конкурентоспроможності та стану на ринку.

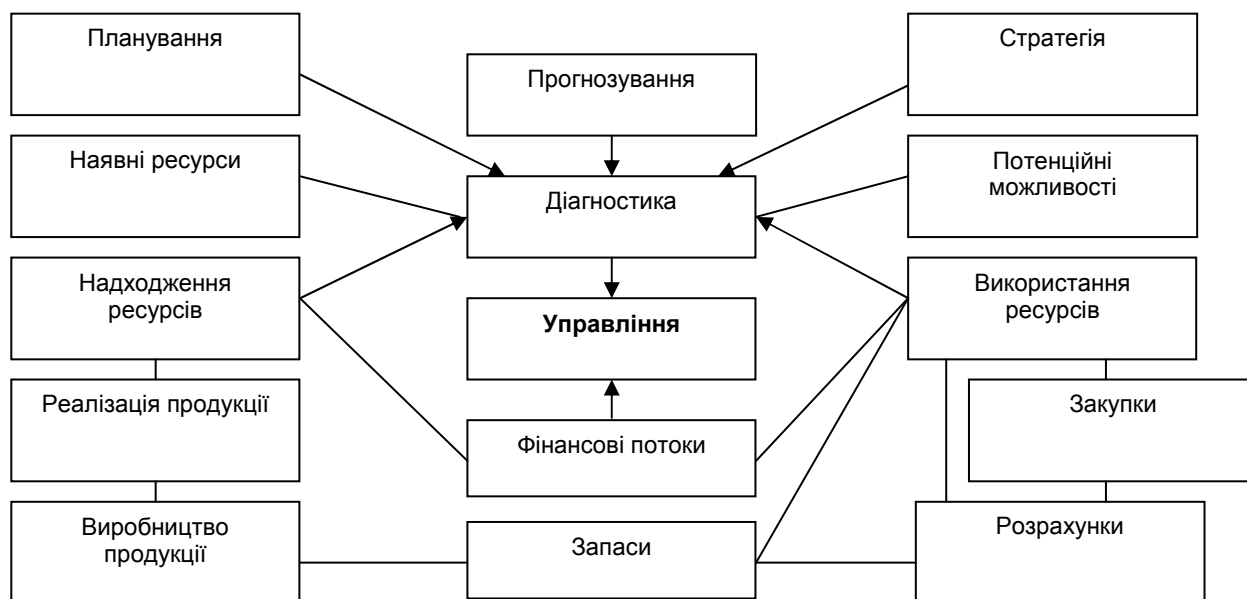

Рис. 5. Управління виробничою діяльністю сільськогосподарського підприємства

Джерело: розробка автора

Для забезпечення ефективного управління виробничою діяльністю аграрних підприємств при прийнятті управлінських рішень необхідні результати аналізу:

- майнового стану підприємства;
- фінансової стійкості та стабільності сільськогосподарських підприємств;
- кредитоспроможності;
- власного капіталу;
- власних джерел, ресурсів;
- ліквідності та платоспроможності сільськогосподарських підприємств.

Застосування цих орієнтирів дозволяє об'єктивно оцінити процеси управління виробничою діяльністю кожного сільськогосподарського підприємства та розробити необхідні заходи щодо їх удосконалення з метою ефективного використання власності.

Висновки з проведеного дослідження. Під управлінням слід розуміти діяльність, яка спрямована на організацію виробництва з метою отримання економічного результату та сукупність органів управлінського апарату. Управління сільськогосподарських підприємств – це процес впливу на виробничі, майнові, фінансові відносини, організація та реалізація стратегічної політики господарюючого суб'єкта.

З методичної точки зору управління розглядається як система, що включає принципи, методи, прийоми та інструменти для формування стратегії управління та досягнення поставленої мети, важливим елементом в якій є система управління власністю, що включає менеджмент виробничої діяльності, менеджмент фінансового забезпечення та загальне управління в контексті економічної стратегії підприємства. До методичних підходів слід віднести визначення мети, методи та інструменти.

Управління виробничою діяльністю підприємств доцільно зосередити на управлінні капіталом як категорії, яка поєднує у вартісному виразі всі складові виробничої діяльності. Виробнича діяльність сільськогосподарських підприємств зумовлена впливом зовнішніх (сприятливе підприємницьке середовище, створене державою, яке забезпечує ефективну діяльність суб'єктів господарювання) і внутрішніх (фінансове забезпечення, внутрішньогосподарські економічні відносини) чинників, що необхідно враховувати в процесі розробки системи управління виробничою діяльністю підприємства.

Бібліографічний список

1. Бланк И. А. Управление формированием капитала / И. А. Бланк. – 2-е изд. – Киев : Ника-Центр : Эльга, 2008. – 507 с.
2. Бланк И. А. Управление прибылью / И. А. Бланк. – 2-е изд., расш. и доп. – Эльга ; Киев : Ника-Центр : Эльга, 2002. – 751 с.
3. Близнюк О. П. Финанси / О. П. Близнюк, Л. І. Лачкова. – К. : Знання, 2006. – 415 с.
4. Гудзь О.Є. Фінансові ресурси сільськогосподарських підприємств / О.Є. Гудзь // Економіка АПК. – 2006. – № 8. – С. 72-76.
5. Економічна енциклопедія: [у 3 т. / за ред. С.В.Мочерного та ін.]. – К. : "Академія", 2000. – Т. 2.

6. Економічна теорія: Політекономія / В.Д. Базилевич, В.М. Попов, К.С. Базилевич, Н.І. Гражевська. – Видавництво: Знання-Прес, 2007. – 719 с.
7. Завадський Й.С. Менеджмент: Management / Й.С. Завадський. – К. : Українсько-фінський інститут менеджменту і бізнесу. Т. 1. – 1997. – 543 с.
8. Збарський В.К. Управління розвитком малих сільськогосподарських підприємств / В.К. Збарський // Вісник Сумського національного аграрного університету. Фінанси і кредит. – 2013. – № 1. – С. 108-115.
9. Лупенко Ю.О. Акціонерний сектор вітчизняної економіки / Ю.О. Лупенко // Економіка України. – 2005. – № 1. – С. 42–46.
10. Малік М.Й. Методологічні та методичні засади формування ринку сільськогосподарської продукції / М.Й. Малік // Економіка АПК. – 2015. – № 3. – С. 106-109.
11. Опарін В.М. Фінанси / В.М. Опарін. – К. : КНЕУ, 2001. – 235 с.
12. Поддєрьогін А. М. Фінанси підприємств : підручник / Керівник авт. кол. і наук. ред. проф. А.М. Поддєрьогін, 3-тє вид., перероб. та доп. – К. : КНЕУ, 2001. – 460 с.
13. Саблук П.Т. Результати і проблеми реформування сільського господарства України / Саблук П.Т., Месель-Веселяк В. Я., Федоров М. М. // Економіка АПК. – 2014. – № 7 – С. 26-38.
14. Чорний Г. М. Управління: концептуальні засади національного менеджменту / Г. М. Чорний. – К. : ННЦ ІАЕ, 2005. – 102 с.
15. Юрчишин В. В. Сучасні аграрні перетворення в Україні / В.В. Юрчишин ; НАН України, ДУ "Ін-т екон. та прогнозув. НАНУ". – К., 2013. – 424 с.

References

1. Blank, I.A. (2008), *Upravlenie formirovaniem kapitala* [Management of Capital Formation], 2-e ed., Nika-Tsentr : Elga, Kyiv, Ukraine, 507 p.
2. Blank, I.A. (2002), *Upravlenie pribylyu* [Management profit], 2-e ed., Nika-Tsentr : Elga, Kyiv, Ukraine, 751 p.
3. Blyzniuk, O.P. (2006), *Finansy* [Finances], Znannia, Kyiv, Ukraine, 415 p.
4. Hudz, O.Ye. (2006), "The financial resources of agricultural enterprises", *Ekonomika APK*, no. 8, pp. 72-76.
5. Mochernyi, S.V. et al. (2000), *Ekonomichna entsyklopediia* [Economic Encyclopedia], "Akademiia", Kyiv, Ukraine, vol. 2.
6. Bazylevych, V.D., Popov, V.M., Bazylevych, K.S., Hrazhevskaya, N.I. (2007), *Ekonomichna teoriia: Politekonomiia* [Economic Theory: Political Economy], Znannia-Press, Kyiv, Ukraine, 719 p.
7. Zavadskiy, Y.S. (1997), *Menedzhment: Management* [Management], Ukrainsko-finskiy instytut menedzhmentu i biznesu, Kyiv, Ukraine, Vol. 1, 543 p.
8. Zbarskiy, V.K. (2013), "Management of development of small agricultural enterprises", *Visnyk Sumskoho natsionalnoho ahrarnoho universytetu. Finansy i kredyt*, no. 1, pp. 108-115.
9. Lupenko, Yu.O. (2005), "Share sector of the national economy", *Ekonomika Ukrainy*, no. 1, pp. 42–46.
10. Malik, M.Y. (2015), "Methodological and methodical bases of formation of agricultural markets", *Ekonomika APK*, no. 3, pp. 106-109.
11. Oparin, V.M. (2001), *Finansy* [Finances], KNEU, Kyiv, Ukraine, 235 p.
12. Poddierogin, A.M. (2001), *Finansy pidpriemstv* [Finance of Enterprises], textbook, 3-e ed., KNEU, Kyiv, Ukraine, 460 p.
13. Sabluk, P.T., Mesel-Veseliak, V.Ya. and Fedorov, M.M. (2014), "Results and problems of agricultural reform in Ukraine", *Ekonomika APK*, no. 7, pp. 26-38.
14. Chorniy, H.M. (2005), *Upravlinnia: kontseptualni zasady natsionalnoho menedzhmentu* [Management: conceptual basis of national management], NNTs IAE, Kyiv, Ukraine, 102 p.
15. Yurchyshyn, V.V. (2013), *Suchasni ahrarni peretvorennia v Ukraini* [Modern agrarian reforms in Ukraine], NAN Ukrainy, DU "In-t ekon. ta prohnozuv. NANU", Kyiv, Ukraine, 424 p.

Малік Л.М. МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО УПРАВЛІННЯ ВИРОБНИЧОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВ

Мета – узагальнення теоретичних і методичних аспектів управління виробничою діяльністю сільськогосподарських підприємств та формування структури економічного механізму управління підприємством з позиції розгляду капіталу як об'єкта управління.

Методика дослідження. Теоретико-методологічною основою дослідження є сучасні положення економічної теорії, наукові праці вітчизняних і зарубіжних вчених-економістів з проблем управління діяльністю підприємств.

Для досягнення поставленої мети і вирішення завдань у статті використано методи й прийоми наукового мислення: аналізу і синтезу – для формування понятійного апарату та узагальнення теоретичних підходів до управління виробничою діяльністю підприємств; графічний – для наочного відображення основних закономірностей аналізу управління підприємств.

Результати. Розкрито суть управління виробничою діяльністю сільськогосподарських підприємств, наведено основні організаційно-економічні складові механізму управління. Сформовано методичні підходи до управління виробничою діяльністю сільськогосподарських підприємств та капітал як об'єкт управління, уточнено принципи управління власністю в підприємствах аграрної сфери. Запропоновано структуру економічного механізму управління сільськогосподарськими підприємствами.

Наукова новизна. Удосконалено методичні підходи до управління виробничою діяльністю сільськогосподарських підприємств, зокрема, запропоновано в управлінні виробничою діяльністю підприємств сконцентрувати увагу на управлінні капіталом як категорії, яка поєднує у вартісному виразі всі складові виробничої діяльності.

Практична значущість. Результати дослідження мають практичне значення і можуть бути використані для аналітичного супроводження розробки та реалізації принципів управління виробничою діяльністю підприємств.

Ключові слова: управління, власність, капітал, управління виробничою діяльністю, управління власністю, управління капіталом, методи управління.

Malik L.M. METHODOICAL APPROACHES FOR MANAGEMENT OF PRODUCTION ACTIVITY OF AGRICULTURAL ENTERPRISES

Purpose is the generalization of the theoretical and methodological aspects of performance management of agricultural enterprises and the formation of the structure of the economic mechanism of enterprise management with consideration of the position of capital as an object of control.

Methodology of research. Theoretical and methodological basis of the research are the modern economic theory, scientific works of domestic and foreign scientists and economists on the management of enterprises. To achieve this purpose and objectives of the paper used in the methods and techniques of scientific thinking: analysis and synthesis – for the formation of conceptual apparatus and synthesis of theoretical approaches to the management of the production activity of enterprises; graphic – for evident display of the basic laws of business management analysis.

Findings. The essence of performance management of agricultural enterprises is revealed, the main components of the organizational and economic management mechanism are shown. The methodical approaches of management of the production activity of the agricultural enterprises and capital as a control object, specified principles of property management companies in the agrarian sector are considered. The structure of the economic mechanism of management of agricultural enterprises is proposed.

Originality. The methodical approaches to the management of the production activity of the agricultural enterprises, in particular, it is proposed in the management of production of the company to focus on capital management as a category, uniting in value all the components of production activity are improved.

Practical value. The research results are of practical importance, and can be used for analytical support development and implementation of the principles of performance management businesses.

Key words: management, ownership, capital, performance management, property management, capital management, management techniques.

Малик Л.Н. МЕТОДИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К УПРАВЛЕНИЮ ПРОИЗВОДСТВЕННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬЮ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ

Цель – обобщение теоретических и методических аспектов управления производственной деятельностью сельскохозяйственных предприятий и формирование структуры экономического механизма управления предприятием с позиции рассмотрения капитала как объекта управления.

Методика исследования. Теоретико-методологической основой исследования являются современные положения экономической теории, научные труды отечественных и зарубежных ученых-экономистов по проблемам управления деятельностью предприятий. Для достижения поставленной цели и решения задач в статье использованы методы и приемы научного мышления: анализа и синтеза – для формирования понятийного аппарата и обобщения теоретических подходов к управлению производственной деятельностью предприятий; графический – для наглядного отображения основных закономерностей анализа управления предприятий.

Результаты. Раскрыта суть управления производственной деятельностью сельскохозяйственных предприятий, приведены основные организационно-экономические составляющие механизма управления. Сформированы методические подходы к управлению производственной деятельностью сельскохозяйственных предприятий и капитал как объект управления, уточнены принципы управления собственностью в предприятиях аграрной сферы. Предложено структуру экономического механизма управления сельскохозяйственными предприятиями.

Научная новизна. Усовершенствованы методические подходы к управлению производственной деятельностью сельскохозяйственных предприятий, в частности, предложено в управлении производственной деятельностью предприятий сконцентрировать внимание на управлении капиталом как категории, объединяющей в стоимостном выражении все составляющие производственной деятельности.

Практическая значимость. Результаты исследования имеют практическое значение и могут быть использованы для аналитического сопровождения разработки и реализации принципов управления производственной деятельностью предприятий.

Ключевые слова: управление, собственность, капитал, управление производственной деятельностью, управление собственностью, управление капиталом, методы управления.